

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VI Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 19 квітня 2019 року)

Суми
2019

ВИТОКИ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ У СІМ'І ЗАГАЛЬНОГО ПРАВА

Еволюція права на приватність як важливого чинника забезпечення самореалізації кожної людини та автономії індивіда в суспільстві представляє значний інтерес. Особливо актуальними є такі дослідження для України, яка тривалий час перебувала під дією двох цивілізаційних векторів – європейського, у рамках якого приватність і індивідуалізм завжди визнавалися цінностями, і євразійського, зорієнтованого більшою мірою на колективізм та розчинення інтересів особи у суспільному контексті.

При цьому історія визнання, становлення і формування механізмів охорони права на приватне життя в сім'ї загального права є найбільш показовою. Вже з початку XVII ст. можна говорити про етап цілком усвідомленого розвитку права на приватність як у теоретичних розробках, так і в аспекті практичного застосування в Англії. Оскільки, феодальний уклад, який характеризувався ієрархічною залежністю та безправ'ям, перестав відповідати потребам суспільства, зміни були неминучими. Авторитет англійського парламенту зростав – відбулися перші вдалі спроби обмежити владу монарха та захистити права людини, принаймні, в тому обсязі, в якому це видавалося можливим на той час. Результатом стало законодавче закріплення право на приватність особи.

27 травня 1679 року парламентом Англії був прийняв Habeas Corpus Act («Акт про краще забезпечення свободи підданих та про попередження ув'язнень за морями»), в якому передбачено низку юридичних гарантій та порядок забезпечення недоторканості особи [1]. У 1689 році було прийнято Біль про

права, що встановлював процедурні гарантії особистої недоторканності особи, закріплювалася свобода слова і дебатів у парламенті, свобода виборів до парламенту, право звернення підданих з петицією до короля [2].

Значну роль у формуванні права на недоторканість приватного життя відіграла доктрина природного права, яка знайшла своє відображення в ідеях англійських філософів-просвітителів, зокрема, Томаса Гоббса (1588 – 1679) та Джона Локка (1632 – 1704), що стали основою сучасних теоретичних уявлень про права людини.

Прогресивні ідеї просвітників Англії мали значний вплив на формування права на приватне життя на Північно-американському континенті. Вони були підхоплені американськими мислителями періоду визвольної боротьби за незалежність колоній від панування метрополії, в результаті чого в Декларації незалежності США 1776 року зазначено: «Ми вважаємо очевидними такі істини: всі люди створені рівними, всі вони наділені Творцем певними невідчужуваними правами, до яких належать життя, свобода і прагнення до щастя» [6]

На початковому етапі формування доктрини права на приватність у США значний вплив на цей процес справляли рішення англійських судів, у яких американські автори часто бачили більше, ніж самі англійці [4, с. 36].

IV поправка до Конституції США, яка набрала чинності 15 грудня 1791 року, закріпила право на охорону особистості, житла, кореспонденції і майна від недобросовісних обшуків і арештів. Поправка містить також окремі процедурні гарантії приватності – жоден ордер не повинен видаватися інакше, як за наявності достатніх підстав, підтверджених присягою чи урочистою заявою; при цьому ордер повинен містити детальний опис місця, яке підлягає обшуку, осіб чи предметів, які мають бути арештовані. В свою чергу, V поправка захищає людей від примусу свідчити проти себе у кримінальній справі,

розголошувати інформацію про себе, а також гарантує, що приватна власність не буде відчужуватися для суспільного користування без справедливого відшкодування [3].

Як відзначає американський дослідник Daniel J. Solove, значною проблемою наприкінці XVII – початку XIX ст. у США було забезпечення таємниці листування. Навіть «батьки-засновники» американської держави Томас Джефферсон, Александер Гамільтон та Джорж Вашингтон часто скаржилися на брак приватності і навіть були вимушені користуватися шифром у листуванні, а Бенджамін Франклін, займаючи різні дипломатичні посади, вимагав від своїх співробітників принести присягу про додержання заборони на відкриття листів [5].

Уже в 1782 році Конгрес США ухвалив закон, відповідно до якого пошту заборонено відкривати будь-якій особі окрім відправника та одержувача. Тим не менш, ще тривалий час у громадян залишалися значні побоювання щодо відкриття листів поштовими службовцями.

Знаковою подією у становленні теоретичних уявлень про захист права на приватність фізичної особи стала публікація в 1890 році в Бостоні майбутнім суддею Верховного суду США Луїсом Брандесом разом з Семюелем Уорреном статі «Право на конфіденційність». Автори акцентували увагу на тому, що преса «перевищує всі межі пристойності та порядності» та висловили занепокоєння випуском Істманом Кодаком у 1884 році ручної камери, за допомогою якої робити фотографії та копії з них стало набагато легше і швидше. Вони також вказували на загрози, пов'язані з розвитком друкарської справи, фотографії та технологій. У статті вперше була сформульована концепція приватності як права особи «бути залишеною у спокої» або «права на особистий спокій» («right to be left alone»), що має бути законодавчо захищеним [5]. У цій публікації право на недоторканість приватної сфери було сформоване як юридична категорія, що стало поштовхом для подальшого розвитку

механізмів захисту права на приватність в країнах як загального права, так і романо-германської правової сім'ї.

Із розвитком технологій передання, поширення та відтворення інформації в період до другої половини ХХ ст. у відповідь на низку проблем через несанкціоноване використання фотографій та розголошення інформації, отриманої через телеграфний зв'язок, американськими юристами було розроблено механізми судового захисту від несанкціонованого розповсюдження фотографій приватних осіб. Були також прийняті нормативно-правові документи, що забороняють розголошувати телеграфні повідомлення співробітниками телеграфних компаній.

Отже, право на приватність розвивалося як гнучке право, яке розширювало свої межі одночасно з розвитком суспільства. Концепція цього права, закладена в англо-американській системі права, вже після Другої світової війни набула значного поширення, хоча й з певними модифікаціями, в країнах континентальної Європи та набула закріплення в регіональних та універсальних міжнародних договорах.

1. Акт о лучшем обеспечении свободы подданного и о предупреждении заточений за морями (Habeas Corpus Act) / Сборник «Законодательство Английской революции 1640-1660 гг.», сост. Н. П. Дмитревский (М.-Л., 1946). URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XVII/1660-1680/Akty_parlament/akt_habeas_corpus_26_05_1679.phtml?id=4891.

2. Билль о правах / Сборник «Законодательство Английской революции 1640-1660 гг.», сост. Н. П. Дмитревский (М.-Л., 1946). URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XVII/1680-1700/Akty_parlament/bill_o_pravach_1689.phtml?id=4895.

3. Билль о правах США / Государственный департамент США; Бюро международных информационных программ. URL: <https://photos.state.gov/libraries/adana/30145/publications-other-lang/RUSSIAN.pdf>

4. Телина Ю. С. Конституционное право гражданина на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну при обработке персональных данных в России и зарубежных странах. Дисс. ... канд. юрид. наук, 12.00.02 – «Конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право». М., 2016. 267 с.

5. Daniel J. Solove, A Brief History of Information Privacy Law. In: *Proskauer on Privacy, Pl.* 2006. URL: https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2076&context=faculty_publications

6. The Declaration of Independence as Adopted by the Second Continental Congress, July 4, 1776. URL: http://www.digitalhistory.uh.edu/active_learning/explorations/revolution/declaration_of_independence.cfm.

РАЙМОВ Р. І.
аспірант ННІП СумДУ

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАХІДНИХ КРАЇН РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ

У ХІХ столітті для врегулювання монопольних випадків використовувались окремі норми господарського права або й окремі пункти у статтях про господарську відповідальність, то наприкінці ХІХ століття, а саме у 1890 році у Сполучених Штатах Америки був прийнятий перший антимонопольний закон – Закон Шермана. Із цього часу і почався розвиток антимонопольного законодавства у багатьох країнах світу[2].

Досвід європейських країн також вказує на те, що для оптимальної та ефективної реалізації антимонопольного законодавства, у тому числі законодавства, що регулює діяльність суб'єктів природних монополій є необхідним створення спеціального органу або системи органів.